

ПРОФІЛАКТИКА ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ ОНКОЛОГІЧНИЙ ЗАХВОРЮВАНОСТІ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

PREVENTION AS A MEASURE TO COMBAT CANCER IN UKRAINE: THE STATE-ADMINISTRATIVE ASPECT

У статті встановлено, що неінфекційні захворювання викликають в Україні понад 2/3 загальної захворюваності та близько 86% смертей. У структурі загальних показників смертності населення України на другому місці є смертність від онкологічних захворювань після серцево-судинних патологій.

Доведено, що знизити рівень онкологічних захворювань можна шляхом належної реалізації відповідних профілактичних заходів, тому актуальними є питання запобігання та протидії таким хворобам, які повинні бути в пріоритеті державної політики у сфері охорони здоров'я України.

Визначено, що основним аспектом погіршення надання онкологічної допомоги є відсутність здійснення системного моніторингу, оцінювання заходів, спрямованих на здійснення профілактичної діяльності й раннє виявлення, а також на лікування та реабілітацію онкохворих.

Доведено, що сучасний стан диспансеризації онкохворих не вирішує всіх проблем в онкології, що зумовлює необхідність здійснення процесів трансформації онкологічної діяльності в Україні. Відомо, що саме профілактика захворювань відіграє головну роль у протидії з ними, зокрема й онкологічними.

Проаналізовано зарубіжний досвід профілактики онкологічних захворювань, зокрема положення розробленого ВООЗ Європейського кодексу боротьби з раком, який зосереджено на основних заходах з профілактики онкозахворювань, що кожен громадянин зможе здійснювати. Доведено, що з метою успішної профілактики злоякісних новоутворень до таких індивідуальних заходів необхідно розробити й упровадити організаційно-правові заходи щодо профілактики онкологічних захворювань шляхом прийняття державних цільових програм, які повинні включати здійснення моніторингу й оцінювання масштабів проблеми онкозахворювань в Україні; визначення конкретних досяжних цілей у профілактиці онкозахворювань; вибір найважливіших пріоритетів профілактичних заходів у протидії зі злоякісними новоутвореннями.

Установлено, що сьогодні в Україні відсутній цільовий програмний нормативно-правовий документ, який визначав би заходи з профілактики онкологічних захворювань. Тому виникає необхідність у розробленні та прийнятті Концепції реалізації публічної політики щодо надання медичної допомоги при онкологічних захворюваннях в Україні, яка, серед інших, включатиме основні заходи з

профілактики виникнення й поширення злоякісних новоутворень.

Ключові слова: охорона здоров'я, онкологічна допомога, онкологічні захворювання, профілактика онкологічних захворювань, державні програми протидії онкозахворюванням.

It is established that non-communicable diseases cause more than 2/3 of the total morbidity and about 86% of deaths in Ukraine. In the structure of the total mortality of the population of Ukraine, cancer mortality ranks second place after cardiovascular diseases.

It is proved that it is possible to reduce the level of cancer by proper implementation of appropriate preventive measures, so the issues of prevention and counteraction of such diseases, which should be a priority of state policy in the field of health care of Ukraine, are relevant.

It is determined that the main aspect of the deterioration of cancer care is the lack of systematic monitoring, evaluation of measures aimed at prevention and early detection, as well as the treatment and rehabilitation of cancer patients.

It is proved that the current state of medical examination of cancer patients does not solve all the problems of oncology, which necessitates the transformation of cancer in Ukraine. It is known that the main role in combating them is played by prevention of diseases, including cancer.

The foreign experience of cancer prevention is analyzed, in particular the provisions of the European Code of Cancer Practice developed by the WHO, which focuses on the main measures for the prevention of cancer that every citizen will be able to implement.

It is proved that in order to successfully prevent cancer, such individual measures need to develop and implement organizational and legal measures for cancer prevention through the adoption of state targeted programs, which should include: monitoring and evaluation of the scale of cancer in Ukraine; identification of specific achievable goals in the prevention of cancer; selection of the most important priorities of preventive measures in the fight against cancer.

It is established that today in Ukraine there is no target program legal document that would define measures for the prevention of cancer. Therefore, there is a need to develop and adopt a Concept for the implementation of public policy on medical care for cancer in Ukraine, which, among other things, will include basic measures to prevent the occurrence and spread of cancer.

Key words: health care, oncology care system, oncological diseases, prevention of cancer, state programs to combat oncological diseases.

УДК 351/354:351.77
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2022.27.10>

Дузь О.М.

аспірант

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Вступ. Однією з ключових і найнебезпечніших медико-соціальних проблем охорони здоров'я України сьогодні залишається проведення заходів протидії зі злоякісними новоутвореннями, що зумовлюються значним зростанням захворюваності, інвалідності та смертності онкологічних хворих [1].

Злоякісні новоутворення є одними з найбільш небезпечних для здоров'я людини, серед причин смертності й інвалідизації населення вони займають друге місце після серцево-судинних захворювань, що й зумовлює необхідність реформування системи надання онкологічної допомоги.

Переорієнтування системи охорони здоров'я на здійснення профілактичної діяльності допоможе надати громадянам України на основі індивідуально-масового підходів технології виявлення передракового стану організму й онкологічних захворювань, їх донозологічну діагностику й застосування своєчасного лікування [2].

Про важливість наукового пошуку у сфері державного управління охороною здоров'я як системою свідчать численні наукові праці українських авторів: М. Білинської, Н. Васюк, Ю. Вороненка, З. Гладуна, В. Загороднього, О. Корольчук, Б. Криштопи, В. Лехан, В. Мегеда, В. Москаленка, А. Нагорної, В. Пономаренка, Я. Радиша, І. Рожкової, І. Солоненка, Т. Юрочко й інших науковців.

Дослідженням актуальних питань державної політики у сфері профілактики та протидії зі злоякісними новоутвореннями займаються такі вітчизняні науковці, як С. Бугайцов, І. Мажак, Ю. Михайлович, І. Петренко, В. Пономаренко, Л. Присяжна, Я. Радиш, А. Рибін, З. Федоренко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Малодослідженими сьогодні залишаються державно-управлінські аспекти профілактичної діяльності як засобу запобігання онкологічним захворюванням в Україні.

Тому **метою статті** є теоретичне обґрунтування щодо визначення державно-управлінських аспектів профілактичної діяльності у сфері охорони здоров'я, розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційних і правових механізмів із запобігання онкологічним захворюванням в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неінфекційні захворювання викликають в Україні понад 2/3 загальної захворюваності та близько 86% смертей. Відповідно до Глобальних цілей з профілактики та протидії щодо розповсюдження хронічних неінфекційних захворювань, до 2025 року заплановано скорочення на 25% загальної смертності від серцево-судинних, онкологічних та інших хронічних захворювань [3].

Запобігання та протидія онкологічним захворюванням має бути в пріоритеті державної політики охорони здоров'я будь-якої країни, зокрема й України.

Основними причинами погіршення якості надання онкологічної допомоги дослідники визначають такі: неналежний контроль за виконанням організаційно-методичної допомоги; недосконалість забезпечення доступу до маршрутів пацієнтів із підозрою або наявністю онкологічних захворювань і відсутність

контролю за маршрутом таких хворих; відсутність належної взаємодії між первинним, вторинним і третинним рівнями надання медичної допомоги онкохворим; відсутність регулярного моніторингу, оцінки й аналізу індикаторів, спрямованих на профілактику та раннє виявлення, а також на лікування й реабілітацію пацієнтів тощо [2].

ВООЗ визначає поняття «охорона здоров'я» як відповідні заходи із запобігання захворюванням і лікування захворювань, а також як підтримку громадської гігієни та санітарії. Відомо, що саме профілактика захворювань відіграє головну роль у протидії з ними, зокрема й онкологічними. Найкращим способом зберегти власне здоров'я є недопущення захворювань [4].

Погоджуємося з Б. Волосом, що в сучасних умовах формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я її основою має бути первинна профілактика хронічних неінфекційних захворювань, зокрема протидія факторам ризику та забезпечення активних заходів щодо формування культури здоров'я населення [5, с. 6].

О. Лавриненко розглядає сутність поняття «профілактика у сфері охорони здоров'я» в таких аспектах [6]:

– у вузькому – профілактика захворювань, у тому числі й онкологічних, заходами медичного характеру (обов'язкові медичні профілактичні огляди, вакцинація тощо);

– у широкому – профілактика захворювань шляхом надання медичної допомоги, а також забезпечення належного стану громадського здоров'я та сприяння формуванню стратегії здорового способу життя населення.

Таким чином, процеси трансформації системи охорони здоров'я, які відбуваються сьогодні в Україні, зумовлюють і необхідність реформування онкологічної діяльності у зв'язку з тим, що сучасний стан диспансеризації онкохворих не вирішує всіх проблем в онкології [2].

Проте на рівень онкозахворювань можна вплинути шляхом належної реалізації відповідних профілактичних заходів, до яких належать зниження тютюнокуріння, дотримання здорового харчування, здійснення моніторингу за забрудненням навколишнього природного середовища та здійснення належного контролю за поширеністю таких інфекційних захворювань, як вірус папіломи людини, вірус гепатиту, вірус хелікобактер пілорі. Так, причинами виникнення 15% випадків онкозахворювань у світі є відповідні інфекційні агенти, що спостерігаються у 22% країнах із низьким рівнем доходу. Визначено, що тютюнокуріння

призводить до щорічного виникнення більше 1 млн. нових випадків онкологічних хвороб, є причиною смерті не менше 1 млн. хворих на рак (25% усіх смертей від раку). Дослідники зазначають, що при впровадженні належних профілактичних заходів та успішної реалізації прийнятих державних програм таких смертей можна було б уникнути [7].

Ураховуючи незадовільний стан ресурсного забезпечення сфери охорони здоров'я (зокрема недостатність матеріальних і фінансових ресурсів), ключовим завданням органів публічної влади є розроблення стратегічних напрямів розвитку та здійснення ефективних заходів з реалізації державної політики щодо протидії онкологічним захворюванням в Україні.

Сьогодні з метою проведення якісної діагностики онкологічних захворювань використовуються дороговартісні високотехнологічні інноваційні методи лікування із застосуванням новітніх лікарських засобів, які держава та пацієнти в повному обсязі покрити не можуть.

Отже, лише профілактика, скринінг, раннє виявлення та своєчасне лікування допоможуть досягти потужних позитивних результатів у боротьбі з онкологічними захворюваннями [8].

ВООЗ розробила Європейський кодекс боротьби проти раку, рекомендації якого допоможуть зменшити ризик виникнення онкологічних захворювань [9].

Європейський кодекс боротьби з раком зосереджений на основних заходах з профілактики, які кожен громадянин зможе зробити з метою запобігання онкозахворюванням. Але з метою успішної профілактики злоякісних новоутворень до цих індивідуальних заходів необхідно розробити й упровадити організаційно-правові заходи щодо профілактики онкологічних захворювань шляхом прийняття державних цільових програм [10].

Таким чином, наявність значної кількості щодо захворюваності і смертності від онкологічних захворювань в Україні зумовлює необхідність упровадження державної соціальної політики щодо здійснення профілактичних заходів і протидії онкозахворюванням. Так, метою розроблення державних цільових програм у сфері охорони здоров'я є реалізація пріоритетних напрямів державної політики, одним із яких і є протидія онкологічним захворюванням [11].

Для всіх країн світу ВООЗ розробила практичні рекомендації щодо розроблення відповідних програм протидії онкологічним захворюванням, а також вироблення відповідної стратегії та здійснення управління в цій сфері.

Розроблення такої програми має включати [12]:

- здійснення моніторингу й оцінювання масштабів проблеми онкозахворювань у країні;
- визначення конкретних цілей у профілактиці онкозахворювань;
- проведення оцінювання альтернативних стратегій протидії раку;
- вибір найважливіших пріоритетів профілактичних заходів у протидії онкозахворюванням.

Отже, виникає необхідність у розробленні та прийнятті Концепції реалізації публічної політики щодо надання медичної допомоги при онкологічних захворюваннях в Україні, яка включатиме основні заходи з профілактики виникнення та поширення злоякісних новоутворень.

Як показує зарубіжний досвід, у світі повномасштабно використовується практика розроблення та прийняття державних цільових програм, створення спеціальних благодійних фондів тощо. За роки незалежності в Україні реалізовано тільки три державні цільові програми, спрямовані на протидію раку в дітей і дорослих, а саме [13]:

– Державна програма «Онкологія» на 2002–2006 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року № 392;

– Державна програма «Дитяча онкологія» на 2006–2010 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 року № 983;

– Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року, затверджена Законом України від 23 грудня 2009 року № 1794-VI.

Міністерство охорони здоров'я України 28 січня 2021 року оприлюднило для громадського обговорення проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної стратегії контролю онкологічних захворювань до 2030 року», реалізацію якої передбачено здійснити за такими стратегічними напрямками [14]:

– здійснення профілактики онкологічних захворювань шляхом зниження впливу факторів ризику, системного інформування населення щодо факторів ризику виникнення злоякісних новоутворень, необхідності проходження профілактичних медичних оглядів, залучення до здорового способу життя;

– сприяння ранній діагностиці онкозахворювань;

– забезпечення сталого та рівного доступу до мережі закладів для діагностики й лікування онкологічних захворювань;

– удосконалення системи реєстрації онкозахворювань, епізодів медичної допомоги та результатів спостереження за пацієнтами онкологічного профілю з метою відстеження динаміки й оцінки результатів заходів з контролю онкологічних захворювань тощо.

Завдяки реалізації вищезазначених державних програм протягом 2002–2016 років досягнуто відповідних позитивних результатів в організації профілактики, діагностики та лікування злоякісних новоутворень. Але сьогодні в Україні відсутній цільовий програмний нормативно-правовий документ, яким було б визначено основні заходи щодо протидії онкологічних захворювань на державному, регіональному та місцевому рівнях [13].

Висновки. Установлено, що в структурі загальних показників смертності населення України на другому місці є смертність від онкологічних захворювань після серцево-судинних патологій.

У зв'язку з тим що знизити рівень онкологічних захворювань можна через належну реалізацію відповідних профілактичних заходів стають актуальними питання запобігання та протидії таким хворобам, які й повинні бути в пріоритеті державної політики сфери охорони здоров'я України.

Визначено, що основним аспектом погіршення надання онкологічної допомоги є відсутність здійснення системного моніторингу, оцінювання заходів, спрямованих на здійснення профілактичної діяльності й раннє виявлення, а також на лікування та реабілітацію онкохворих.

Доведено, що сучасний стан диспансеризації онкохворих не вирішує всіх проблем в онкології, що зумовлює необхідність здійснення процесів трансформації онкологічної діяльності в Україні.

Установлено, що сьогодні в Україні відсутній цільовий програмний нормативно-правовий документ, який визначав би заходи з профілактики онкологічних захворювань. Тому виникає необхідність у розробленні та прийнятті Концепції реалізації публічної політики щодо надання медичної допомоги при онкологічних захворюваннях в Україні, яка, серед інших, включатиме основні заходи з профілактики виникнення й поширення злоякісних новоутворень.

У зв'язку з цим подальші **перспективи в цьому напрямі** стосуються розроблення проекту Концепції реалізації публічної полі-

тики щодо надання медичної допомоги при онкологічних захворюваннях в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугайцов С.Г. Державне регулювання системи онкологічної допомоги в Україні: генезис та тенденції розвитку : автореф. дис ... докт. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Вид-во. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : [б. в.], 2009. 36 с.
2. Рибін А.І. Сучасні аспекти управління якістю спеціалізованої онкологічної допомоги: нова платформа в онкологічному сервісі. *Клінічна онкологія*. 2018. Т. 8. № 4 (32). URL: <https://www.clinicaloncology.com.ua/article/21955/suchasni-aspekti-upravlinnya-yakistyu-specializovanoi-onkologichnoi-dopomogi-nova-platforma-v-onkologichnomu-servisi>.
3. Як зберегти здоров'я українців? Система громадського здоров'я. 2016. URL: <https://www.medical.te.ua/ua/news-1-0-144-yak-zberegti-zdorov'ya-ukrainciv?-sistema-gromadskogo-zdorov'ya>.
4. Медико-біологічні, валеологічні та соціальні аспекти здоров'я : лекція № 1. URL: http://prima.franko.lviv.ua/faculty/bzhd/OMZ/Lekcia_1_ND.pdf.
5. Волос Б.О. Організація здорового способу життя : методичні рекомендації. Харків : ХРІ НАДУ при Президентові України, 2005. 36 с.
6. Лавриненко О. До питання про адміністративно-правове регулювання профілактичної діяльності у сфері охорони здоров'я в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 216–221.
7. Паризька хартія боротьби з раком від 4 лютого 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h07#Text.
8. Рак: що варто знати і як уберегтися / ЦГЗ МОЗ України. 2019. URL: <https://phc.org.ua/news/rak-scho-varto-znati-i-yak-uberegtisya>.
9. Мартиновський В.В. Профілактика онкозахворювань – це збережене життя. 2021. URL: <https://rajzdrav.wixsite.com/rajzdrav/post/профілактика-онкозахворювань-це-збережене-життя>.
10. The European Code Against Cancer. International Agency for Research on Cancer. 2012–2013. URL: <https://cancer-code-europe.iarc.fr/index.php/en/>.
11. Мажак І.М. Цільові програми у реалізації державної політики у сфері профілактики та боротьби з онкологічними захворюваннями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=601>.
12. National cancer control programmes : policies and managerial guidelines. 2nd ed. 2002. 180 p. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/42494>.
13. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Організація протиракової боротьби в Україні. Проблеми та шляхи їх вирішення»: Постанова Верховної Ради України від 2 вересня 2020 року № 862-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/862-IX#Text>.
14. МОЗ оприлюднило проєкт Національної стратегії контролю онкологічних захворювань до 2030 р. *Аптека*. 2021. URL: <https://www.apтека.ua/article/581953>.